

פרד"ס לשולחן שבד

אוצרות גנוזים מגאונותם וחריפותם של גדולי הדורות
מבחר ערוך ומלוקט מספר שיראה אור בע"ה בהוצאת מ.ד.

גליון 667 שנה י"ג - כל הזכויות שמורות ©

שב"ק פרשת וירא תשפ"ז

ממרא נתן לאברהם עצה שלא ימול קודם שיצוה לו הקב"ה

באלוני ממרא (יח א) פרש"י לפי שממרא נתן לאברהם עצה על המילה נגלה ה' לאברהם בחלקו של ממרא, ויש להקשות וכי הוצרך אברהם עצה האם למול אחר והקב"ה ציוה לו למול. ויש לפרש הענין שהרי אברהם קיים כל התורה עד שניתנה ואפילו עירובי תבשילין אולם מצות מילה לא קיים שהרי עד שלא ציווה לו הקב"ה לא היה מהול, וא"כ יש לפרש שכל ימיו הצטער אברהם ולא ידע אם לקיימה או לא ושאל את ממרא ואמר לו שלא יקיימה דהניחא כל המצוות קיימם כגדר אינו מצווה ועושה ואולם לא נפטר בעשייתן פעם אחת, אבל מצות מילה אם יקיימה ואח"כ יצווה לו הקב"ה והרי שלא יוכל לקיימה שוב שכבר נימול ונמצא שע"י שעשה קודם הציווי הפסיד שיקבל שכר רק כמי שאינו מצווה ועושה לכן יעץ לו להמתין, ואולם בזה גופא הסתפק אברהם מנין שיצוה לו הקב"ה מצוה זו שמא ימות ערל ונמצא שיפסידה לגמרי וא"כ שמא עדיף למול כעת ולקבל שכר כמי שאינו מצווה ועושה, ועל כך יעץ לו ממרא שמסתמא יצווה לו הקב"ה על המילה כדי שיתהלך תמים לפניו וכפי שלבסוף קרה, נמצא שע"י עצת ממרא הרוויח אברהם לקיים מצות מילה כדין מצווה ועושה ועל כך קיבל שכר. נמצא שמה שפרש"י שנתן לו עצה על המילה אי"ז שיעץ לו למול אחר שצווה לו הקב"ה דלזה אי"צ אברהם לעצה, אלא יעץ לו שלא ימול קודם שיצוה לו הקב"ה ולסמוך על כך שהקב"ה יצוה לו.

שו"ת משפטי משואל (סי' י"ג) הביאו בעל כנסת הגדולה (שיירי כנה"ג כללים ולשונוות לשונוות בפ' התורה פר' וירא)

אימתי נעשה אבק שברגליהם לע"ז

וירץ לקראתם כו' וישתחו ארצה כו' יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם (יח ב-ד) פרש"י שאמר להם אברהם לרחוץ רגליהם שחשש שהם ערבים שעובדים ע"ז לאבק רגליהם והקפיד אברהם שלא להכניס ע"ז לביתו לכן אמר להם לרחוץ רגליהם.

ויש להקשות א"כ קודם שרחצו רגליהם היה עליהם ע"ז באבק שברגליהם וכיצד כאשר ראה אותם אברהם השתחוה לפניהם כדכתיב "וירץ לקראתם וישתחו ארצה".

ויש לפרש שדרך העבודה לאבק שברגליהם היתה שכשהיו מגיעים למקומם היו אוספים האבק שנצבר ברגליהם ועובדים לו שיצליח דרכם הרעה ונמצא שכל זמן שלא אספהו אי"ז ע"ז, ואברהם השתחוה מיד כשבאו קודם שצברוהו ועדיין לא היה ע"ז, ואדרבא לכן תיכף ומיד אמר "ורחצו רגליכם" דרצה שיעשו זאת תיכף ומיד קודם שיצברוהו ויהפך לע"ז.

ועפ"י יש לפרש דבר נוסף, בגמ' ב"מ (פו:) והובא ברש"י כתוב שאברהם אמר יוקח נא מעט מים ע"י שליח, וקשה מדוע עשה זאת ע"י של שליח ולא הביא מים בעצמו, ויש ליישב כיון שבאו עם אבק ברגליהם ואבק זה יעשהו ע"ז חשש אברהם לקיים מצות

הכנסת אורחים בהם שנראה כמקיים עבודה זרע שהרי נח לו שבאו אליו כדי שיוכל לקיים המצוה, לכן אמר לשליח שיביא מים והרי קי"ל שאין שליח לדבר עבירה וא"כ ביחס לחלק שכביכול עבירה אין שליח.

(א.ה.) יש להוסיף ולבאר דבריו, אחר שרחצו רגליהם אין בהם דבר המגיע להיות עבודה זרה ושפיר יכול לארחם בעצמו, ואולם כל זמן שהאבק ברגליהם ויש בו מן הע"ז שהרי רוצים להפכו לע"ז ובאותו הזמן אם מקיים מצות הכנסת אורחים מחזי דניחא ליה בעבודה זרה ולא רצה זאת אברהם לכן כל האירוח שעשה עד שרחצו רגליהם עשה ע"י שליח ואחר שהשליח הביא להם מים ורחצו רגליהם אין מחזי כרוצה בקיום ע"ז ויכל להתחיל לכבדם בעצמו).

מהרי"ל דיסקין

מדוע א"א לומר שהכנסת אורחים שוה לקבלת פני שכינה

אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך (יח ג) בגמ' שבת (קכז.) איתא אמר ר' יוחנן אמר רב גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני שכינה דכתיב אם נא מצאתי כו', ויש להבין מדוע הוצרכו לומר שהכנסת אורחים גדולה יותר מהקבלת פני שכינה הלא אפשר לומר שזה באותה דרגה ועדיין נדע גודל החשיבות.

ויש לפרש שבברכת הלבנה אומרים אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים פעם אחת בחודש דיים ולפי"ז אי נימא שהכנסת אורחים באותה דרגה יחשבו אנשים שמספיק להכניס אורחים פעם אחת בחודש לכן הוצרכו חז"ל לומר שהכנסת אורחים יותר גדולה מקבלת פני שכינה וא"כ לא די בהכנסת אורחים פעם בחודש.

כרם חמד

איך בירכו על הכוס הרי לא אכלו פת

ויאמרו אליו איה שרה אשתך (יח ט) פרש"י ששאל היכן שרה כי רצו לשלוח לה כוס של ברכה, משמע שאכלו פת והוצרכו לברכת המזון ובירכו על הכוס.

וקשה שקודם לכן נאמר "ויקח חמאה וחלב וגו' וכתב רש"י ואילו לחם לא הביא מפני שפרסה שרה נדה ואברהם היה אוכל חולין בטרה, משמע שלא אכלו לחם ומדוע בירכו ברכת המזון.

וי"ל דבגמ' ברכות (לה.) מבואר שיין נקבע ברכה בפני עצמה בשונה משאר משקאות משום דיין סעיד ופריך א"כ שיין סעיד מדוע לא יברכו עליו ברכת המזון כמו על פת ומשני דאין קובעין סעודה על היין, מסתפק ר' נחמן בר יצחק א"כ אם יקבע עליו סעודה יצטרך לברך עליו ברכת המזון או לא, אמרו לו לכשיבוא אליהו הנביא ויאמר אם תחשב זו קביעות יפשוט הספק ועד אז בטלה דעתו אצל כל אדם ואף אם יקבע סעודה לא מברך ברכת המזון.

נ"ג אות ו') משמע שמיד כשנולד היה זיו איקוניו דומה לשלו ולא שנהפך להידמות לו בהיותו בן שנתיים וצ"ל שאין הכונה שמיד היה דומה לו וזה דוחק, ויל"ע.

ובעיקר הקושיא אולי יש ליישב שהנה בטענת ליצני הדור יש להתבונן עוד דבמדרש (שם) שהובא ברש"י יש מח' האם נולד יצחק לט' חודשים או לז' חודשים חד אמר שנולד לט' חודשים שלא יאמרו מאבימלך נתעברה שרה וחד אמר נולד לז', משמע ששרה היתה אצל אבימלך י"א חודשים קודם לידת יצחק ולכן אם ילדה ט' חודשים אחר שהתעברה מאברהם הרי שנולד י"א חודשים אחר שהיתה אצל אבימלך ולא יוכלו לטעון מאבימלך נתעברה שרה דהיינו י"א חודש, ולמ"ד שנולד לז' חודשים אין תשובה לליצני הדור דכיון שנולד אחר ז' חודשים לעיבור אברהם יכלו לטעון שילדה לט' חודשים מאבימלך ולא לז' חודשים מאברהם, נמצא שרק למ"ד זה שנולד לז' חודשים שייך שיטענו ליצני הדור והוצרך הקב"ה לשנות קלסתר פניו להוכיח מהנס שלא מאבימלך התעברה אך למ"ד נולד לט' ממילא אין לליצני הדור טענה וא"כ צ"ל שמה שהיה דומה לאברהם היה מהלידה כדמשמע מהמדרש שהיה זיו איקוניו שלו דומה לשל אברהם ולא היה זה כדי שלא יאמרו ליצני הדור דממילא לא יכלו לטעון כך).

שמעתי בשם הבן
איש חי (ולא מצאתי)

המו"מ בין אברהם לאלימלך על גניבת הבאר

ויאמר אבימלך לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה וגם אתה לא הגדת לי וגם אנכי לא שמעתי בלתי היום (כא כו) יש לתמוה מהו כפל הלשון "לא ידעתי" "וגם אתה" "וגם אנכי".

בשפת אמת וכן בנצי"ב ביארו שבאותה העת היו שם עם אברהם אבימלך ופיכל שר צבאו ואמר להם אברהם שגזלו ממנו השדה ועל כך השיב אבימלך "לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה" ואח"כ היסב פניו אל פיכל שר צבאו ואמר לו "וגם אתה לא הגדת לי" כלו' בלשון שאלה ששאל אבימלך את פיכל מדוע לא הגדת לי שגנבו מאברהם הבאר ועל כך השיב פיכל "וגם אני לא שמעתי" על כך לכן לא אמרתי לו.

ובשם ר' יצחק ירוחם דיסקין יש פירוש נוסף, הנה אבימלך תבע שבועה מאברהם ועל כל השיבו אברהם "אנכי אשבע ר"ל אני כשלעצמי יכול להישבע בשונה ממך שאינך יכול להישבע כי עבדיך גזלו הבאר ואתה חשוד על הממון והרי חשיד אממונא חשיד אשבעתא ועל כך השיבו אבימלך "לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה" כלו' לא עשו זאת עבדי על דעתי וא"כ אני איני חשוד על הממון, "וגם אתה לא הגדת לי" כלו' שעבדי גזלו הבאר וא"כ לא היה לי איך לדעת זאת, והוסיף אבימלך לומר לו "וגם אנכי לא שמעתי" שהוסיף לומר לו שגם כזה מוסר שרמזת לי באומרך "אנכי" כלו' שדוקא אתה יכול להישבע ואני לא יכול "לא שמעתי בלתי היום" ר"ל כזה מוסר לא שמעתי מאף אדם עד היום.

והנה בעיקר דבריו דאברהם אמר לאבימלך שאינו יכול להישבע דחשיד אממונא חשיד אשבעתא יש להתבונן דהא להלכה קי"ל דחשיד אממונא לא חשיב אשבעתא וא"כ מדוע לא יכל להישבע, ויש ליישב דבתוס' בב"מ (ה: ד"ה דחשיד) איתא דהטעם דחשיד אממונא לא חשיד אשבעתא מכיון שכשאמר הקב"ה לא תשא שם ה' לשוא נזדעזע העולם ת"ק פרסה על ת"ק פרסה וא"כ שבועה חמורה מאוד אצל אנשים לכן אף מי שחשוד על הממון אינו חשוד על השבועה וטעם זה שייך רק ממתן תורה שאז נזדעזע העולם אבל קודם לכן עדיין לא ידעו שהשבועה כל כך חמורה ומי שחשוד על הממון חשוד על השבועה ולכן אמר אברהם לאבימלך שאינו יכול להשביע מצד שהוא חשוד על הממון.

כרם חמד

משמע שעל יין יתכן לברך ברכת המזון אלא שצריך לזה הכרת נביא, והנה אברהם היה נביא ואף הג' אורחים היו נביאים שהרי לבסוף הודיעהו שיוולד לו בן, וא"כ אם יקבעו סעודתם על יין יוכלו לברך ברכת המזון דהוי קביעות סעודה ע"פ נביא, ושפיר דאע"פ שלא אכלו פת ברכו ברכת המזון ורצו לשלוח כוס של ברכה לשרה.

ודע דעל כוס של ברכה שישתו יצטרכו לשתות בלי קביעות כי אם על כוס של ברכה יקבעו סעודה יצטרכו לברך עליה ברכת המזון על כוס וכן הלאה והלאה ואין לדבר סוף לכן את הכוס של ברכה יצטרכו לשתות בלי קביעות.

מהר"ל דיסקין

מדוע נספתה אשת לוט דוקא ע"י המלח

ותבט אשתו מאחרינו ותהי נציב מלח (יט כו) עי' רש"י שנגענשה בהיותה נציב מלח מדה כנגד מידה על שחטאה במלח. ויש להקשות שהרי הוזהרו לוט וביתו "אל תביט אחריו כו' פן תספה" (פס' יז) כלו' שנאמר להם שמי שיביט אחורה יספה כאנשי סדום והרי אנשי סדום נספו בגפרית ומלח וא"כ אף המביט אחריו יספה כך וא"כ מנין לרש"י שמה שנעשית נציב מלח הוא מדה כנגד מדה ולא מפני שכך נאמר שיהיה עונשה. ויש ליישב דאח"כ נאמר שהמביט אחריו יספה כאנשי סדום ואנשי סדום נספו בגפרית ומלח אך קשה מדוע מבין שניהם נספתה דוקא במלח ולא בגופרית ועל כך פרש"י מדה כנגד מידה שחטאה במלח.

כרם חמד (בשם)
הגר"ח בן הגרי"ז

האם ליצני העיר יכלו לטעון מאבימלך נתעברה שרה

ותהר ותלד בן לאברהם לזקוניו (כא ב) בחז"ל איתא שליצני הדור היו אומרים מאבימלך נתעברה שרה מה עשה הקב"ה צר קלסתר פניו של יצחק דומה לשל אברהם והעידו אברהם הוליד את יצחק, והובא ברש"י פר' תולדות.

יש להקשות דאמרו חז"ל הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה שרוב בניו דומים לאחי האם כדאיתא בב"ב (ק:), ובסוף פר' נח מבואר שלוש ויסכה היו אחים בני חור ושרה זו יסכה, וברש"י לעיל (יג-ח) כתב שאברהם ולוט היו דומים, וא"כ איך מוכח שיצחק נולד מאברהם ממה שהיו דומים שמה מאבימלך נתעברה שרה והיה יצחק דומה לאחי אמו לוט ולכן דמה לאברהם כי לוט ואברהם היו דומים.

וי"ל שבגמ' ב"מ (פז:). איתא שעשו סעודה ביום הגמל יצחק והיינו כשהיה בן שנתיים ובסעודה היו אומרים מאבימלך התעברה שרה מיד נהפך קלסתר פניו להיות דומה לשל אברהם פתחו כולם ואמרו אברהם הוליד את יצחק, מבואר שאי"ז שיצחק נולד דומה לאברהם אלא נולד אינו דומה ובהיותו בן שנתיים נדמה לאברהם, ולפי"ז מיושב היטב שאכן אם היה נולד דומה היו יכולים לטעון מאבימלך נתעברה שרה ודומה ללוט אחי אמו, אך כיון שנולד לא דומה ואח"כ נעשה נס ונעשה דומה א"א לטעון שנעשה דומה לאחי האם מה שלא היה מתחילה בהכרח שנעשה נס להורות שהוא בנו של אברהם.

א-ה. כעין קושיא ותירוק זה איתא בשפתי חכמים ריש פר' תולדות בשם הט"ז שהקשה שבחז"ל איתא דכל אשה המזנה מהרהרת בבעלה בשעת הזנות ואימתו עליה על כן הולד הנולד דומה לבעלה וא"כ מה ההוכחה מדדמה לאברהם שמה מאבימלך נתעברה שרה והיה דומה לאברהם כי הרהרה בו ותירץ בשם חותנו הב"ח כנ"ל דההוכחה היתה ממה שהשתנה קלסתר פניו. אך יש להקשות שרש"י עה"פ ותלד בן לאברהם לזקוניו פירש לזקוניו שהיה זיו איקונין שלו דומה לו ומקורו במדרש רבה (פר'